

Uluslararası Ali b. Osman el-Ûşî Sempozyumu Bildirileri

**«Али бин Осмон ал-Оший» аттуу эл аралык симпозиумдун
илимий макалалары**

Editör / Редактор

Ferhat GÖKÇE/ Ферхат Гөкче

Türkiye Diyanet Vakfı Oş Devlet Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Бишкек-2018

Түркия Диянет Фонду жана ОшМУнун
теология факультети

Бишкек -2018

Siracüddin Ali b. Osman el-Üşî ve Mâtürîdîlikte İsim ve Müsemma

Fatih Özkan*

Öz

İsim ve müsemma konusu, ismin delalet ettiği nesneye nispetiyle ilgilidir. İsmi, müsemmanın hakikatini aynen yansıttığı görüşünü savunanlara göre isimler tevkifidir. İsimle müsemma arasındaki nispetin zorunlu olmadığını savunanlar ise bu nispetin bazen doğru bazen yanlış olabileceğinden hareketle kesbî olduğunu ileri sürmüşlerdir. Kelamcılar, Allah'ın zatı ile isim ve sıfatları arasındaki ilişki bağlamında, yani ilahî isim ve sıfatların Allah'ın zatının aynı veya gayrı oluşunu belirlemek için isim ve müsemma konusuna eğilmişlerdir. Bu nedenle isim ve müsemma konusunun, ilahi sıfatlar meselesinin bir bölümünü teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Cehmiyye, Mutezile, Şia ve hatta Eş'âriyye'de, ismin müsemmadan ayrı olduğu görüşü savunulurken, Siracüddin Ali b. Osman el-Üşî'nin de içinde bulunduğu Mâtürîdîler, ismin müsemmadan ayrı olmadığı iddiasını ileri sürmüşlerdir. Bununla ilgili olarak *Emâlî* Kasidesinin 8. Beytinde, "... İsim müsemmadan gayrı değildir." ifadesi yer almaktadır. Buna göre, isim ve sıfatların Allah'ın zatına nispet edilmesi tevhid inancına zarar vermez, bilakis isimlerin müsemmanın gayrı olarak düşünülmesi tevhid inancına halel getirir. Çünkü isimle müsemmanın aynılığı, İmam Mâtürîdî'nin görüşlerinde de yer aldığı üzere, Allah'ı duyulur âlemin kavramlarıyla ifade etmek, Onunla diğer varlıklar arasında bir benzerlik kurmayı gerektirmez. Hatta isimleri Allah'ın zatına delalet eden birer vasıta olarak görmek de mümkündür. Nitekim isim ve sıfatlardan soyutlanmış bir Yüce varlığı tanımak imkansızdır. Allah hakkında bilgi sahibi olmak, onun isim ve sıfatlarını bilmeyi gerektirir. Sonuç olarak Üşî'ye göre Allah, Kur'an'ın tabiriyle, Hz. Adem'e bütün isimleri tevkifi ve talimi yolla bildirmiş ve her ismin hakikatine uygun bir gerçekliği var kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Siracüddin Ali b. Osman el-Üşî, Mâtürîdîlik, İsim ve Müsemma, Allah'ın İsim ve Sıfatları.

The Name and The Named in Sirāj al-Dīn Ali b. Uthmān al-Üshī and Mātūrīdīyah

Abstract

Name-Named in Sirāj al-Dīn Ali b. Uthmān al-Üshī and Mātūrīdīyah. Name-named refers to the name of the named object. Names are innate, according to those who admit the idea that it reflects the truth of named. Those who argue that the relationship between Name and named is not necessarily compulsory, but have suggested that this correlation is not innate because it is sometimes correct, sometimes incorrect. Theologians have dealt with the name-named issue in the context of the relationship between God himself and his nouns and attributes. For this reason, we can say that the name-named topic constitutes a part of the divine adjectives issue. While Jahmiyyah, Mu'tazilah, Shia and even Ashariyyah were defending the idea that the name was separate named, The Maturids, including Sirāj al-Dīn Ali b. Uthmān al-Üshī, have argued that the name is not separate from the named. Regarding this, *Qaside-i Amālī*'s 8th verse says "... The name is not separate from the named." According to this, the relation of names and adjectives to God's self does not harm tawhid belief; on the contrary, when considered the names apart from the named, tawhid belief is harmed. Because the name and the named are the same, expressing God in the perceptions of the world does not require a similarity between God and other beings, as it is in the views of Imam al-Mātūrīdī. In fact, it is possible to see names as a means of pointing to God himself. As a matter of fact, it is impossible to recognize a Supreme Being isolated from names and adjectives. Being knowledgeable about God requires knowing its names and attributes. As a result, according to Üshī, God, by the expression of the Qur'an, declared all names to Adam as innate and established a reality according to the truth of each name.

* Dr. Öğretim Üyesi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı İlahiyat Fakültesi, ozkanfatih@gazi.edu.tr

Keywords: Sirāj al-Dīn Ali b. Uthmān al-Ūshī, Mātūrīdiyya, Name and Named, Names and Attributes of God.

İsim ve müsemma konusu, ismin delalet ettiği nesneye nispetiyle ilgilidir. Kalam geleneğimizde ise Allah'ın isimleri ile zâtı arasındaki ilişkiden türetilen bir meseledir.¹ İsmın, müsemmanın hakikatini aynen yansıttığı görüşünü savunanlara göre isimler tevkifidir. İsimle müsemma arasındaki nispetin zorunlu olmadığını savunanlar ise bu nispetin bazen doğru bazen yanlış ya da bazen görece birbirinden farklı anlam içeriğine sahip olabileceğinden hareketle kesbî olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Kelamcılar, Allah'ın zatı ile isim ve sıfatları arasındaki ilişki bağlamında, yani ilahî isim ve sıfatların Allah'ın zatının aynı veya gayrı oluşunu belirlemek için isim ve müsemma konusuna eğilmişlerdir. Bu nedenle isim ve müsemma konusunun, ilahi sıfatlar meselesinin bir bölümünü teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Cehmiyye, Mutezile, Şia ve hatta Eş'ârlık'te, ismin müsemmadan ayrı olduğu görüşü savunulurken, genelde Ehli Sünnet ekolü temsilcileri ve özelden bildirimizin konusunu teşkil eden Siracüddin Ali b. Osman el-Ūşî'nin de içinde bulunduğu Mâtürîdîler, ismin müsemmadan ayrı olmadığı iddiasını ileri sürmüşlerdir.

Ūşî'nin *el-Emâlî* isimli manzum risalesinin 8. Beytinde bu mesele şöyle dile getirilmiştir: “İsimler, müsemmadan gayrı değildir.”² Risale'nin ilk 13 maddesi içinde Ūşî'nin konumuzla ilgili görüşlerini yansıtan ve genelde Ehli Sünnet ekolü tarafından benimsenen karakteristik önermeler yer almaktadır:

2. Beyit: Mevlâ'mız kadim ve kemal sıfatlarla muttasıftır.

5. Beyit: Allah'ın sıfatları, zatının aynı değil; ve fakat zâtından gayrı da değildir.³

7. Beyit: Allah'ı -diğer eşyalar gibi olmamak kaydıyla- “şey” ve altı yönden münezzehtir olmak kaydıyla da “zat” olarak isimlendirebiliriz.

13. Beyit: Allah, zat ve sıfat yönünden mahlûkâta benzetilemez.⁴

Konumuz, bir yönüyle de insanî yeterlilikler çerçevesinde Allah'ı bilmenin, tanımanın imkânı ile ilgilidir. Esasında mevcut ve malum olan her şeyi Kalam'ın konusu sayabiliriz. Burada malumu, bilmenin konusu olan anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla bir varlık, mevcut ama malum değilse bilmenin konusu olamaz. Bu perspektiften hareketle Allah'ı ben ne ile biliyorsam, onu akla dayalı imkânlarla izah edebilmeliyim.

Buradan alarak, Allah'ın isim ve sıfatları⁵ konusunda bir çerçeve ortaya koyabiliriz: Her varlığın özsel bir takım nitelikleri vardır. Özsel nitelikler, bir varlığın

1 Bkz. “Zat, bir şeyi diğer varlıklardan ayıran, kendisine has gerçekliği bulunan ve kendi başına boşlukta yer tutan (kendi kendine kaim olan) şey; sıfat ise kendi başına boşlukta yer tutmayan, zatın bazı hallerini açıklayan şey diye tanımlanır. Buna göre zat esas, sıfat ise ancak onunla var olan şeydir...” Bekir Topaloğlu, *Emâlî Şerhi*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2015, s. 30.

2 M. Sadi Çöğenli, “Ali b. Osman el-Ūşî'nin el-Emâlî İsimli Manzum Risalesi ve Türkçe'ye Çevirisi”, *Ekev Akademi Dergisi*, Yıl: 9, Sayı: 22, s. 182.

3 Bkz. “Burada “aynı” ve “gayrı” kavramlarının zat ile münasebeti ayrı ayrı açılardan kurulmuştur. ‘Sıfatlar, zatın aynı değildir.’ denirken sıfatların zat içinde erimedığı kastedilmekte, “Gayrı da değildir.’ denirken onların müstakil bir varlık teşkil etmediğı vurgulanmaktadır...” Bekir Topaloğlu, *Emâlî Şerhi*, s. 30.

4 Çöğenli, “Ali b. Osman el-Ūşî'nin el-Emâlî İsimli Manzum Risalesi ve Türkçe'ye Çevirisi”, s. 182.

doğasını oluşturan ve kendisi olarak var olmasını sağlayan niteliklerdir. Örneğin insan düşünen bir canlıdır. Düşünen bir canlı olmak onun mahiyetini oluşturur. İnsan düşündüğü sürece ve canlılık niteliklerine sahip olduğu sürece insan varlığını devam ettirir. Bu tarz nitelikler bir varlığın mahiyetinin ne olduğunu ve nasıl bir varlık olduğunu ortaya koyar.

İnsanoğlunun varlıkla ilişkisinin isimler üzerinden gerçekleşir. Yani bilgi denilen şey, buldukları bağlam içerisinde isimlerin yani kelimelerin anlamlarının bilinmesidir. Bir kelimenin anlam alanı o kelimenin tarihsel serüvenleriyle birlikte ele alınır ve isimlerin organizasyonu ile farklı alanlarda bilgi ve bilim üretilir. Sonuç itibarıyla hem bilgi hem de bilim bilineni ifade eder ve bunların öğrenilmesi kelimelerin ve kelimelerden yapılmış olan organizasyonların bilinen manalarının hafızaya alınması işlemidir.⁶ Dolayısıyla bir Tanrı tasavvurunun da şu veya bu şekilde bir dizi tanrısal niteliğe sahip olması gerekir. Öyle ki hakkında hiçbir şey söylenemeyen, kendisine herhangi bir nitelik atfedilemeyen bir varlığın mümkün olup olmaması bir yana, gerçekte nasıl bir varlık olduğu sorusu dahi yanıtız kalır. İlahi isim ve sıfatlar söz konusu olduğunda bütünüyle bilinemezci bir yaklaşım geçerli olmayacaktır. Bu nedenle bir varlığın Tanrı olabilmesi için bir takım özsel niteliklere sahip olması gerekir.⁷

Allah'a atfedilen sıfatlar da Allah tasavvurlarına bağlı olarak değişiklik gösterir. Ancak, Allah'ın "mükemmel bir varlık" olduğu ve buna bağlı olarak onun mükemmel sıfatlara sahip olması gerektiği hususu, bize Allah kavramının tahlili için iyi bir çıkış noktası oluşturacaktır. Bununla birlikte isim ve sıfatlar söz konusu olduğunda Allah'ın buyurduğu ve insan aklının makul bulduğu isimler kusursuz bir yetkinliği ifade etmekle birlikte, isim ve müsemma⁸ arasında ilişki kurma biçimleri nedeniyle bir takım ihtilaflar ortaya çıkabilmektedir.

İlahî isim ve sıfatlar konusunda selef ulemanın yer yer birbirine tam karşıt iddialar illeri sürmeleri bir yana, meseleyi birbirini tekfir noktasına vardırtdıkları da olmuştur. Bu karşıtlığı yansıtmaması açısından İmam Şafî ve Cafer Sadık'ın görüşlerini göz önüne getirebiliriz. Örneğin İmam Şafî, "İsim müsemmanın gayridir" diyenin zındık olduğunu beyan etmektedir. Cafer-i Sadık ise kendisine sorulan bir soru üzerine, "İsim müsemmadan ayırır. Kim müsemmasız isme veya isim ve müsemmaya beraberce taparsa küfre girmiş olur. Kim de isim olmaksızın sadece müsemmaya tapınacak olursa, işte o kimse tevhid üzerinedir" demiştir.⁹ Dolayısıyla itikadî düşünceler, aynı konuya ilişkin olarak derin görüş

5 Bkz. "Sıfat en veciz ifade ile "Allah'ın zatına nispet edilen mâna" diye tanımlanabilir. Yani zâti tanıtan, niteleyen kelime ve kelime gruplarıdır..." Bekir Topaloğlu, *Emâli Şerhi*, s. 20.

6 Burhanettin Tatar, "Kur'an-ı Anlama' Sorunu Üzerine Bazı Düşünceler", *Eskiye Dergisi*, c. 26, Bahar 2013, s. 194-195.

7 M. Sait Reçber, "Tanrı: Tasavvurları, Sıfatları ve Delilleri", *Din ve Ahlak Felsefesi*, ed. Recep Kılıç, Ankuzem Yayınları, Ankara, 2007, s. 33.

8 Bkz. "İsim, bir mananın karşılığına konulan ve bütün kelime çeşitlerini içine alan müfret lafızdır. Ahmet, çiçek, dağ gibi. Müsemma ismin karşısına konulduğu manadır. Ahmet'in kendisi, çiçeğin kendisi gibi. Tesmiye ise bir mananın karşılığına, onu anlatacak bir isim koymaktır. Bir de isim ve sıfat konusu işlenirken isim ve sıfat kelimelerinin çoğu zaman birbirinin yerine kullanıldığı unutulmamalıdır." Bekir Topaloğlu, *Emâli Şerhi*, s. 34.

9 İlyas Çelebi, "Klasik bir Kelam Problemi Olarak İsim-Müsemma Meselesi", *İLAM Araştırma Dergisi*, c. 3, Sayı: 1, 1998, s. 111-113.

ayrılıkları doğurabilmektedir. Tartışmanın esası, ismin müsemmaya nispetinin zorunlu olup olmadığı meselesine dayanmaktadır. Bu nispetin zorunluluğunu savunanlar, ismin müsemmaya delaletinin tevkifi olduğunu; oysa bu nispetin bazen görece birbirinden farklı anlam içeriğine sahip olabileceğinden hareketle zorunlu olmadığını savunanlar, dilin hakikatin aynı değil, onun algılanışını yansıttığını, dolayısıyla aynı hakikatin değişik biçimlerde ifade edilebileceğini savunmuşlardır.¹⁰ Bu yaklaşım, ismin nesneye, yani müsemmaya mutabakatı yerine, onun zihindeki tasarımına mutabakatını esas almaktadır. Söz konusu yaklaşımlar arasında belki şöyle bir uzlaşma sağlanabilir: isim, bir varlığın bir niteliğini ortaya koyan bir sıfatısa, o halde isimle müsemma arasında bir aynılık gözetilebilir; fakat isim, bir varlığın zihindeki tasavvuru ya da zihindeki kavramsal içeriğine delalet ediyorsa, bu durumda isim-müsemma ayrılığından söz edebiliriz.

Yine bu tartışmalar göstermektedir ki isim-müsemma meselesinin ortaya çıktığı tarihsel süreçler göz önüne alındığında, meselenin büyük ölçüde halku'l-Kur'an bağlamındaki tartışmalardan doğduğu görülür. Kur'an'ın mahluk olduğu iddiasında bulunan Mutezile ve Cehmiyye'nin (konuya ilişkin olarak aralarında bazı nüanslar bulunsa da) Kur'an'da geçen ve Allah'a nispet edilen bazı isimlerin de mahluk olduğunu söylemelerine mukabil Ehli Sünnet Kelamcıları, "İsim müsemmanın aynıdır", dolayısıyla Allah'a nispet edilen isimler mahluk değildir, görüşünü ileri sürmüşlerdir. Tartışma, isimlerin Allah'ın zatıyla ilişkilendirilmesinde "aynı ya da gayrı" tarzında bir ikilemin ortaya çıkması Ebu'l-Hasan el-Eş'ârî'nin yaptığı bir tasnife dayanmaktadır. Ona göre isim-müsemma ilişkisi üç grupta ele alınır. Birinci grup, "şey, zât, mevcut" lafızları gibi isim ve müsemmanın aynı olduğu lafızlardır. Allah lafzı bu gruba dahil edilmiş olup zât için kullanılan bu lafız müsemmanın aynıdır. İkinci grupta, 'hâlik', 'râzik' gibi müsemmanın gayrı olan isimler yer alır. Çünkü bu isimlerin başka varlıklara nispeti mümkündür. Üçüncü grupta ise 'âlim', 'kâdir' lafızları gibi Allah'ın zatıyla kaim olmakla birlikte zatının aynı olmayan isim ve sıfatlar yer alır. Bu durumda isim, müsemmanın ne aynıdır ne de gayrıdır, denilmiştir.¹¹ Mantık ilkelerini zorlayan bu üçüncü tasnif, başta Ehli Sünnet kelamı olmak üzere birçok kelam ekolüne bir çıkış olarak görülmüştür.

Bunun yanı sıra bazı kelamcılar, isim-müsemma meselesinin toplumsal ve siyasal bir vecheye bürünmesinin ardında, Cemel ve Sıffin hadiseleri, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesi, Kâbe baskını gibi olayların yer aldığı iddia etmektedirler. Buna göre bu olaylar neticesinde insan iradesi ile kader arasındaki ilişki sorgulanmaya başlanmış, Ulema, ilahi bilgi, külli irade ve yaratma gibi konuları yeniden ele alma ihtiyacı hissetmiştir.

Konuya ilişkin olarak öne çıkan hususlardan biri de Bakara Sûresinde geçen Allah'ın Adem'e isimleri öğretmesi¹² hususunun nasıl bir keyfiyette gerçekleştiğinin sorgulanmasıdır. Buna göre isimler, eşyaya, var olanlara nispet edilen lafızlardır. İsimlerin, şeylerin ifade edilmesindeki işlevleri aklın onları kavramasıyla gerçekleşir. Dolayısıyla bir şeye anladığımız ölçüde isim verebiliriz. Fakat mesele Allah'ın isimleri olduğunda, isimlerin ve isimlendirmelerin Tanrı'nın özünü bütünüyle yansıtmaya kifayet etmediğini

10 İlyas Çelebi, "İsim-Müsemma" maddesi, *DİA*, c. 20, İstanbul, 2000, s. 549.

11 İlyas Çelebi, "Klasik bir Kelam Problemi Olarak İsim-Müsemma Meselesi", s. 109.

12 Bkz. 2. Bakara suresi, 31. Ayet.

görmekteyiz. Konuya anlaşılır kılma adına, Kur'an'ın yazılı formu ile zihni formu arasındaki farkı bununla ilişkilendirmek mümkündür.

Kur'an'ın bir yazılı formu, bir de ezberlenip anlaşıldığında ortaya çıkan 'zihni' formu bulunmaktadır. Kur'an'ın zihni formu içinde biri kelimelerin diğeri kelimelerin anlamlarının tezahür etmesi şeklinde iki boyut birbirinden ayırt edilmelidir. Bilindiği üzere, Ehl-i Sünnet bilginleri Kur'an'ın, hem kelime hem de anlam boyutunda Hz. Peygamber'e Cebrail aracılığıyla aktarıldığını kabul etmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında kelime ve anlam boyutundaki ayırım, ikinci derecede bir ayırım olarak görülmüştür. Bununla birlikte Hz. Peygamber de dâhil olmak üzere bütün Müslümanların ortaya çıkan yeni olaylar karşısında ayetleri yeniden anlayıp yorumlama ihtiyacında olmaları kelimelerle anlamlar arasında birebir örtüşmenin mutlak anlamda gerçekleşmediğini göstermektedir. Dolayısıyla kelimeler ile anlamlar arasındaki mutlak örtüşme ancak insan (tarih) üstü bir bilinç içinde, Tanrı'nın zihninde meydana gelebilir. Mutlak örtüşmenin gerçekleşmesi, kelimelerin artık yoruma ihtiyaç duymayacak biçimde bir yetkinlik kazanması anlamına gelir. Oysa, Dünyamızın bir imkânlar düzlemi olması nedeniyle kelimeler ile kelimelerin anlamları arasındaki nispi bir ayırım her zaman mümkün olacaktır.¹³

Buradan alarak, Tanrı kavramı ile Allah'ın sıfatları veya isimleri arasındaki ilişkiyi ele aldığımızda, nasıl ki Kur'an'ın muhtelif perspektifleri veya çok yönlülüğü onun anlamının tek bir kavramsal yapı içinde ifade edilmesini güçleştiriyorsa Allah'ın sıfatları ve isimleri de onun birliğine rağmen Tanrı kavramının tek bir kavramsal (tümel) ifade içinde ortaya konmasına imkân vermemektedir. Buna göre Allah kavramı tek bir yorum içinde anlaşılıp tecrübe edilemez. Bu durumu, isim ve sıfatlar konusunda İslam tarihinde fikhî, kelâmî, tasavvufî vb. fırkaların görüşlerindeki çeşitliliğe bakarak da fark etmek mümkündür.¹⁴ Bununla ilgili olarak Aynü'l-kudat Hemedânî şunu ifade eder: Kelime, insan zihninin kendisi aracılığıyla sınırsız bir anlam alanına adım attığı dar bir kapıdan ibarettir.¹⁵

Bu noktada ortaya atılan önemli sorulardan biri, Allah'ın özüne ilişkin isimlendirmelerde bulunmak, keşif ehlinin iddia ettiği gibi, onun bizim tarafımızdan doğrudan tecrübe edilmesini gerektirir mi? Bize göre gerektirmemelidir; bazı sûflerin iddia ettikleri gibi "Hiç kimse bir şeyi tecrübe ettiğinden daha belirgin bir şekilde gösteren bir ismi kullanamaz." demek doğru değildir. Tanrı'yı isimlendirme yeteneğimiz, onun özünü kavramamızı gerektirmez. Buradaki anlaşmazlığın nedeni, 'sonsuzluk'la ilgili sağlam bilgiye sahip olmayışımızdır. Sonsuz varlık bizim ölçülerimizin üstündedir. Sonsuz, adı üzerinde kendisine göreli bir ölçü ve oran atfedemediğimiz için sonsuzdur. Dolayısıyla, Tanrı'ya dair söylenen her şey, onun sonsuzluğuyla ilişkilendirilir¹⁶ ve sonlu bir akıl sonsuzluğu bütünüyle kavrayamaz.

13 Burhanettin Tatar, "Kur'an-ı Anlama Sorunu", *Kur'an ve Dil -Dilbilim ve Hermenötik- Sempozyumu*, Van, 2001, s. 495.

14 Burhanettin Tatar, "Kur'an-ı Anlama Sorunu", *Kur'an ve Dil -Dilbilim ve Hermenötik- Sempozyumu*, Van, 2001, s. 500.

15 Toshihiko Izutsu, *Creation and Timeless Order of Things: Essays in Islamic Mystical Philosophy*, White Cloud Press, Oregon, 1994, ss. 98-118.

16 Bkz. "Emali kasidesinin ilk beyitlerinde müellif, sonsuzluğu Allah'a ait temel niteliklerin başında zikreder. Sonsuzluk, kemal sıfatlarla muttasıf olmayı, selbi niteliklerden ise münezzeh olmayı

İsmin müsemmaya delâleti, müsemmanın bizzat kendisine değil, onun zihindeki suretinedir. Bu yüzden zihni tasavvurlarımız değıştikçe, isimlere ilişkin kavram içeriklerimiz de değışir. Buradan anlıyoruz ki isim ve müsemma arasındaki ilişki, her zaman birbirinin mütelâzımı değildir. Bu yaklaşımı Allah'ın kelamı olarak nitelendirdiğimiz Kur'an-ı Kerim'e de teşmil etmemiz mümkündür. İlahi bir vahiy olarak Kur'an'ın dilinin bu dünyaya ait dillerden biri olan Arapça olması, onun lafzî anlamlarının Arap dilinin imkânları içerisinde olduğunu gösterir. Bu da bu dünyaya ait bir dil olarak Arapça lafızlara olağan dışı yerine olağan anlamlar yüklenilmesini gerektirir. Dolayısıyla Kur'an, somut ya da soyut olsun bu dünyadaki müsemmalara isim olmuş kelimelerden oluşan bir dille konuşmuştur. Hatta öte dünyaya ait varlıklar dahi bu dünyadaki varlıklara benzetilerek anlatılmıştır. Çünkü diller insan içindir, insanüstü bir dil yoktur.¹⁷

Buradan alarak, Ūşî'nin de içinde bağılı bulunduğu Mâtürîdîlik ekolünün isim-müsemma konusuna genel yaklaşımını ele aldığımızda bizzat İmam Mâtürîdî'nin Kitabü't-Tevhid'inde bu konuya doğrudan girmemiş olduğunu görmekteyiz. Bununla birlikte o Şûrâ suresinin 11. âyeti bağlamında Allah Teâla hakkında her türlü yaratılmış özelliği dışta tuttuğunu belirtmektedir.¹⁸ Onun bu yaklaşımından isimlerin Allah'ın zatına delalet eden ve medlûlü hatırlatan vasıtalar olduklarını, kast olunan asıl varlığın bizatihi Allah olduğunu anlıyoruz.¹⁹ İmam Mâtürîdî'den sonra Mâtürîdîliğin önemli simalarından Ebu'l-Muîn en-Nesefî'de, Pezdevî'de, Sâbûnî'de bu tavrın yinlendiğini görmekteyiz.²⁰ Mâtürîdîler içinde farklı bir tavrı Şemsüddin es-Semerkandî'de görmekteyiz. O, "isim ve müsemma birbirinin aynıdır" görüşünün Eş'ârîliğe ait olduğunu, bunlar arasında aynılığın doğru olmadığını, ismin müsemmanın yerini tutmasının mecaz bir kullanım olduğunu ve bunun da aynılık gerektirmediğini belirtmiştir.²¹

Son değerlendirmede isim müsemma tartışmalarının temelinde, kavramlara farklı anlamların yüklenmesi yer almaktadır. Oysa hemen hemen bütün ekoller, Allah'a ait isim ve sıfatların yaratılmışlara ait olan her türlü nitelemeden uzak olduğunu kabul etmişlerdir. Fakat kendi aralarında isim, sıfat, müsemma, tesmiye gibi kavramlara farklı anlamlar yüklemekten kaynaklanan bir takım ihtilaflar ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak *Emâlî* Kasidesinin 8. Beytinde yer alan "... İsim müsemmadan gayrı değildir" ifadesiyle ima edilen isim ve müsemmanın aynı olduğu ve isimlerle sıfatların Allah'ın zatına nispet edilmesinin tevhid inancına hâlel getirmeyeceği görüşü, İmam

gerektirir..." Hilmi Karaağaç, "Bir Kelam Metni Olarak Kasideler ve Ali b. Osman el-Ūşî'nin Emâlî Kasidesi" *Uluslararası İslami İlimlerin Teşekkülü ve İslami İlimler Arası İlişkiler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, ss. 71-85, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane, 2014, s. 75.

17 Burhanettin Tatar, "Kur'an-ı Anlama Sorunu Üzerine Bazı Düşünceler", s. 198.

18 Bkz. İmam Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, tahkik: Fethullah Huleyf, İstanbul, 1979, s. 93-96.

19 Bkz. "Allah'ın sıfatları kendisine nispet edilir, Allah sıfatına nispet edilmez. Bu fikrin dayandığı esas, sıfatların Allah'a nispet edilmesidir. Bu yüzden Allah'ın ilim ve kudreti, denir fakat Allah, ilmi ile âlimdir, kudretiyle kâdirdir, denilmez. Eğer kimin ilmiyle, kimin kudretiyle diye sorulursa, kendi ilmiyle ve kendi kudretiyle cevabı verilir. Dolayısıyla Allah'ın sıfatları vasıflandırılmaz. Zira sıfatı vasıflandırmada, Allah'ın sıfatlarının zatından ayrı şeyler olmaları şüphesi vardır. Sıfatları ayrı nesnelere yapmak, Allah'ın birliği esasıyla uyumsuz..." Bkz. İmam Mâtürîdî, *Kitabü't-Tevhid*, s. 95.

20 İlyas Çelebi, "Klasik bir Kelam Problemi Olarak İsim-Müsemma Meselesi", s. 110-111.

21 Şemsüddin es-Semerkandî, *es-Sahaifü'l-İlahiyye*, Kuveyt, 1985, s.395-398.

Mâtürîdî'nin görüşlerinde de yer aldığı üzere, Allah'a fiili sıfatlar nispet etmek yani onu duyulur âlemin kavramlarıyla ifade etmek, onunla diğer varlıklar arasında bir benzerlik kurmayı gerektirmediği düşüncesine dayanır. Hatta isimleri Allah'ın zatına delalet eden birer vasıta, birer haberci olarak görmek de mümkündür. Nitekim isim ve sıfatlardan soyutlanmış bir Yüce varlığı tanımak imkânsızdır. Allah hakkında bilgi sahibi olmak, onun isim ve sıfatlarını bilmeyi gerektirir. Nitekim Ûşî'ye göre Allah, Kur'an'ın tabiriyle, Hz. Adem'e bütün isimleri tevki ve talimi yolla bildirmiş ve her ismin hakikatine uygun bir gerçekliği var kılmıştır.

KAYNAKÇA

- Çelebi, İlyas “Klasik bir Kelam Problemi Olarak İsim-Müsemma Meselesi”, *İLAM Araştırma Dergisi*, c. 3, Sayı: 1, 1998.
- Çöğenli, M. Sadi, *Ali b. Osman el-Oşî'nin el-Emâli İsimli Manzum Risalesi ve Türkçe'ye Çevirisi*, Ekev Akademi Dergisi, EKEV Akademi Dergisi, Yıl 9, Sayı 22.
- Izutsu, Toshihiko, *Creation and Timeless Order of Things: Essays in Islamic Mystical Philosophy*, White Cloud Press, Oregon, 1994, ss. 98-118.
- İlyas Çelebi, “İsim-Müsemma” maddesi, *DİA*, c. 20, İstanbul, 2000.
- Karaağaç, Hilmi, “Bir Kelam Metni Olarak Kasideler ve Ali b. Osman el-Ûşî'nin Emali Kasidesi” *Uluslararası İslami İlimlerin Teşekkülü ve İslami İlimler Arası İlişkiler Sempozyumu*, Bildiri Kitabı, ss. 71-85, Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, Gümüşhane, 2014.
- Şemsüddin es-Semerkandî, *es-Sahaifü'l-İlahiyye*, Kuveyt, 1985.
- Tatar, Burhanettin, “Kur'an-ı Anlama Sorunu Üzerine Bazı Düşünceler”, *Eskiyeni Dergisi*, c. 26, Bahar 2013. Reçber, M. Sait, “Tanrı: Tasavvurları, Sıfatları ve Delilleri”, *Din ve Ahlak Felsefesi*, ed. Recep Kılıç, Ankuzem Yayınları, Ankara, 2007.
- Tatar, Burhanettin, “Kur'an-ı Anlama Sorunu”, *Kur'an ve Dil –Dilbilim ve Hermenötik- Sempozyumu*, Van, 2001.
- Topaloğlu, Bekir, *Emâli Şerhi*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2015.